

В.М. ПОНОМАРЕНКО, начальник управління ветеринарної медицини в м. Чернігові

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ У ВЕТЕРИНАРНІЙ ПРАКТИЦІ

Лікарські рослини є носіями біологічно активних речовин, що зумовлює їх цілющі властивості. Сучасна гуманна медицина використовує близько 300 їх видів, ветеринарна – 150. Препарати рослинного походження впливають на організм тварин різнобічно – за їх застосування забезпечується надходження біологічно активних речовин і мікроелементів, що особливо важливо при лікуванні хронічних захворювань. Окрім того, перевагою фітотерапії, навіть при довготривалому її застосуванні, є практично повна відсутність явищ лікарської алергії та звикання.

Дуб звичайний. Кора дуба виявляє протизапальну, антисептичну дію. Застосовують у формі відвару (1:10) при запаленні слизових оболонок шлунка й кишечника, шлунково-кишкових кровотечах. Дози у формі порошку: собакам – 1–5 г, котам – 0,2–1 г, кролям – 0,5–1 г, птахам – до 0,1 г

тричі на день. Зовнішню кору дуба використовують у формі відвару (1:10) при стоматитах – запаленні слизової оболонки рота, ясен, фарингітах – запаленні слизової оболонки глотки. Для лікування опіків шкіри, гастритів і ентеритів застосовують більш міцний відвар (1:5).

Елеутерокок. Препарати цієї рослини виявляють стимулюючу, тонізуючу дію на організм тварини. Крім того, елеутерокок підвищує опірність організму до переохолодження чи перегрівання, дії отруйних речовин, а також отрути мікроорганізмів при різних захворюваннях. Регулює окисно-відновні процеси, стимулює кровотворення, нормалізує обмін речовин, підвищує плодючість. Послаблює стрес, тому його дають тваринам при перевезенні чи в інших подібних ситуаціях, щоб зменшити нервову напругу. Елеутерокок застосовують після перенесених хвороб, а також у разі тяжкої форми діабету разом з іншими препаратами. Він затримує розвиток аденом у легенях. Дози екстракту: птахам – 0,5 мл на 1 кг маси, собакам і котам – 1 мл на 1 кг маси на добу. Курс лікування – 2–3 тижні.

Брусниця. Листя брусниці виявляє сечогінну, в'язучу, протизапальну дію, знижує вміст цукру в крові, а тому його рекомендують застосовувати при сечо-

кам'яній хворобі, легких формах цукрового діабету у формі настою (1:10) або відвару: собакам – 1–4 ст. ложки, котам – 1 чайну – 1 ст. ложку 3–4 рази на день. У ягодах брусниці є вітамін С і провітамін А, тому вони мають антисептичні властивості. Сік брусниці надзвичайно ефективний при лікуванні гнійних проносів, а зовнішню його застосовують при лишаях, корості. Ягоди приймають при авітамінізмі, шлунково-кишкових захворюваннях як заспокійливий засіб.

Валеріана лікарська. Корінь і кореневище валеріани застосовують як заспокійливий засіб при нервовому збудженні та захворюваннях щитоподібної залози. Препарати валеріани показані при неврозах, епілепсії, а також при спазматичних запорах: вони сприяють розслабленню спазмів гладких м'язів. Настій готують таким чином: 5 г товченого кореня заливають 250 мл окропу, гріють на водяній бані не менше 2 год і дають тваринам двічі на день – уранці та ввечері.

Увечері краще давати настій теплим, з медом. Дози: собакам – 8,5–50 мл, котам – 3,5–8,5 мл, птахам – від кількох крапель до 0,5 мл. Дози подрібненого коріння: собакам – 1–5 г, котам, кролям і морським свинкам – 0,5–1 г, птахам – 0,1–0,25 г. Усім тваринам, крім котів, коріння дають з невеликою кількістю м'якого корму. При болях у животі, блювоті й судомогах, при нервовій збудливості та неврозах використовують також настій валеріани: котам – 0,1–0,5 мл, кролям – 0,05–0,3 мл, собакам – 2–5 мл, птахам – до 0,2 мл.

Деревій. Виявляє судинорозширювальну і знеболювальну дію. Крім того, речовини, які містяться в деревії, мають заспокійливі, протизапальні властивості, а також стимулюють зсідання крові. Препарати з деревію застосовують при гастритах, нервових захворюваннях, для зупинки кровотечі з ран і прискорення їх загоєння. У середні віки його називали солдатською травою. До рани прикладали подрібнене свіже листя або сік із нього, а взимку сухі квіти деревію в суміші з ромашкою обварювали окропом і в холодному вигляді прикладали до рани. При захворюваннях шлунково-кишкового тракту використовують відвар і настій (1:10): собакам – 1–2 г, котам – 0,5–1 г, птахам – 0,05–0,1 г двічі-тричі на день за 30 хв до годівлі.

Женьшень. Корінь рослини застосовується з давніх часів. У ветеринарії східних країн – у Китаї, Кореї, Японії, Індокитаї, на Філіппінах – женьшень вважається універсальним лікувальним засобом. Його відносять до групи адаптогенів – речовин, які підвищують загальну опірність організму. Сприятлива дія женьшеню на організм пояснюється тим, що в ньому містяться біологічно активні речовини: панаквілон стимулює роботу залоз внутрішньої секреції, панаксова кислота активно впливає на обмін речовин, глізенін регулює вуглеводневий обмін, знижуючи цукор у крові. Женьшень застосовують як відхаркувальний, пом'якшувальний і зміцнювальний засіб при захворюваннях бронхів, недокрів'ї, порушенні обміну речовин, хворобах печінки, нирок, шлунка, діабеті. Корисний при пораненнях, ударах, крововиливах. Дози настоянки: собакам – 20–30 крапель, котам – 5–10 крапель тричі на день за півгодини до годівлі, птахам – 1–2 краплі.

Звіробій. Виявляє в'язучі, проти-мікробні, протизапальні властивості. Траву звіробою застосовують у формі настою (1:10–1:20) при захворюваннях шлунково-кишкового тракту (гастритах, ентероколітах, проносах), печінки, жовчного міхура, раку печінки та шлунка, подагрі, а також для змазування ясен, зрошення порожнини рота при стоматитах. Дози: собакам – 3–8 мл, котам – 1,5–3 мл, птахам – від декількох крапель до 0,5 мл двічі-тричі на день. Олію звіробою використовують для лікування ран, виразок, опіків у вигляді компресів. Щоб її приготувати, потрібно три тижні настоювати одну частину квіток в двох частинах оливкової олії.

Кмин звичайний. Відвар насіння і кминну олію застосовують при втраті нормального тону м'язів кишечника,

болях, викликаних скупченням газів у травному тракті, що супроводжуються здуттям живота, для посилення відділення жовчі, зниження процесів гниття й бродіння в кишечнику. Дози насіння кмину у формі порошку: собакам – 0,5–2 г, котам 0,2–0,5 г, птахам – до 0,1 г двічі-тричі на день.

Кропива дводомна. З лікувальною метою використовують листя, яке збирають під час цвітіння і сушать, уникаючи прямого сонячного проміння. Містить дубильні, білкові, мінеральні речовини, вітаміни С, К, В₂, пантотенову й фолієву кислоти, провітамін А. Рано навесні вітаміну С у кропиві двічі більше, ніж в апельсинах і лимонах, а провітамін А стільки ж, як у моркві. Кропива збуджує апетит, виявляє коагулятивну, протизапальну дію, гоїть рани,

підсилює основний обмін речовин, підвищує тону кишечника, серцево-судинної системи й дихального центру, знижує вміст цукру в крові. Здатна відновлювати гемоглобін і збільшувати кількість еритроцитів у крові, як препарати заліза. Є засобом, що підсилює утворення молока. Застосовують кропиву для профілактики й лікування гіповітамінозу й авітамінозу, при шлунково-кишкових кровотечах, недокрів'ї, запаленні нирок, сечового міхура, шлунково-кишкового тракту, шкірних захворюваннях, які супроводжуються свербінням при маститі. Відвар листя використовують при запаленні бронхів, болях у суглобах, проносах, діабеті, а сік зі свіжого молодого листя – при каменях у печінці, нирках, хворобах легенів, лихоманці й паралічі. Корінь кропиви, зварений з цукром, вживають при застарілих каменях. З цією ж метою використовують насіння, розтерте у воді. Кропиву слід давати тваринам упродовж року. Дози свіжої кропиви: собакам – 15–50 г, котам – до 10 г, птахам – до 2 г на день. Перед згодовуванням кропиву добре промивають і подрібнюють ножем або пропускають через

м'ясорубку. Зелень починають давати з невеликої кількості разом з кормом і поступово дозу збільшують до норми. Взимку висушене листя перетирають на порошок і також додають у корм. Відвар листя готують з розрахунку: 25 г сухого листя на 0,5 л води або 1 частину свіжого листя заливають п'ятикратною кількістю кип'яченої води. Дози: птахам – до 4 мл, котам – 1–2 чайні ложки, собакам – 1 десертна – 1,5 ст. ложки тричі на день.

Кульбаба лікарська. Це одна з найпоширеніших рослин. Її суцвіття та листя містять провітамін А, вітаміни С і В₂, холін, нікотинову кислоту, до того ж у листі присутні також залізо, кальцій, марганець і фосфор. Траву кульбаби використовують при загальній слабкості, поганому апетиті, хворобах печінки, як заспокійливий засіб. Сік зі свіжого листя вживають при недокрів'ї. Коріння кульбаби посилює діяльність підшлункової залози й підвищує виділення інсуліну. Дози кореня і трави кульбаби: собакам – 0,5–2 г, котам – 0,5–1 г, птахам – до 0,1 г.

Лимонник. Давно відомий у Примор'ї та Приамур'ї (Російська Федерація) як тонізуючий засіб. У ветеринарії застосовується при порушенні обміну речовин у тварин. Дози: собакам – по 10 крапель уранці та ввечері з фаршем, котам – по 5 крапель двічі на день з фаршем упродовж 15 днів.

Мати-й-мачуха (підбіл звичайний). Мати-й-мачуха виявляє відхаркувальну, пом'якшувальну, дезінфекційну, протизапальну, потогінну дію, тому її листя використовують у формі настою (1:10) при катарах верхніх дихальних шляхів, запальних захворюваннях шлунка й кишечника, сечовивідних шля-

хив, для поліпшення апетиту й травлення. Дози листя у формі порошку: собакам – 2–5 г, котам – 1–3 г, птахам – 0,1–0,75 г. Настій дають: собакам – до 1/3 склянки, котам – до 1 ст. ложки, птахам – до ¼ чайної ложки 3–5 разів на день. Настій із суміші листя й квіток мати-й-мачухи в дозі 10–15 г на 0,5 л окропу – ефективний засіб лікування гастроентеритів, запалення сечового міхура, захворювань нирок. Сік, вичавлений зі свіжого листя, або кашку з нього прикладають до ран, виразок, фурункулів, наривів, використовують для лікування пухлин.

Нагідки (календула лікарська). Як лікарська рослина відомі давно – їх використовували ще давньоримський військовий лікар Діоскорид. Квіти збирають без квітконоса аж до заморозків.

Застосовують при захворюваннях печінки, жовчного міхура, селезінки, спазмах шлунка, каменях у сечовому міхурі, рахіті, для поліпшення самопочуття тварин із пухлинами шлунково-кишкового тракту. Особливо широко використовують нагідки зовнішньо: при пораненнях, порізах, виразках, захворюваннях порожнини рота. Подрібнене свіже листя прикладають до ран, наривів, виразок. Для промивання ран і виразок, при запаленні шкіри після укусів бджіл придатний свіжий сік суцвіть. Мазь готують шляхом змішування свіжого соку нагідок і ланоліну, вазеліну, свиного сала у співвідношенні 1:10. Можна готувати її також із найдрібнішого порошку квіток на ланоліні (1:10). Настоянку роблять з крайових пелюсток квітів або з квіткових кошиків у 70% розчині спирту (1:10). Дози тваринам – від 1 до 10 крапель тричі на день. При порізах, гнійних ранах, опіках, для зрошення порожнини рота використовують такий розчин: 1 чайна ложка настоянки на склянку води.

Нирковий чай (ортосифон тичинковий). Нирковий чай виявляє се-

чогінну дію й застосовується при різних захворюваннях нирок (особливо при каменях), запаленні жовчного міхура, жовчнокам'яній хворобі, подагрі. Невелику кількість рослини заливають 200 мл окропу, кип'ятять 5 хв, настоюють на паровій бані й проціджують. Собакам дають 1–4 ст. ложки, котам – 1–2 чайні ложки двічі на день за півгодини до годівлі. Мінімальний курс лікування – місяць. Настій малотоксичний навіть при використанні його протягом кількох місяців. Однак у разі тривалого застосування ниркового чаю слід робити перерву на 5–6 днів або замінювати його на деякий час іншими рослинами аналогічної дії.

Подорожник великий. У його листі виявлено провітамін А, вітаміни С, К, багато калію. Експерименти на тваринах засвідчили, що водні препарати подорожника регулюють секрецію шлунка. Препарат плантаглюцид, який виробляють із листя подорожника, застосовують для лікування гастритів, виразки шлунка. Дози: собакам – 0,5–1 г, котам – 0,1–0,3 г за 20–30 хв до годівлі двічі-тричі на день. Настій листя подорожника вважається одним з найкращих відхаркувальних засобів при катарі верхніх дихальних шляхів. Для його приготування 1 ст. ложку подрібненого листя заливають склянкою води, настоюють на паровій бані 15 хв. Собакам дають від 1 чайної до 4 ст. ложок, котам – ½–1 чайну ложку, птахам – до 20 крапель двічі-тричі на день. Сік подорожника виявляє безпечну й протизапальну дію при укусах комах. Він зупиняє розмноження мікробів, тому його використовують для лікування виразок, ран, фурункулів та опіків. Водний настій (4:20) і спиртова настоянка сприяють швидкому загоєнню ран. Для

гоєння ран можна використовувати свіже, промите кип'яченою водою листя, яке накладають на вражені ділянки шкіри, або настоянку з листя. Подорожник застосовують при ракових пухлинах, зовнішньо – у вигляді вологих компресів та всередину – при раку легенів і шлунка: суміш тонко подрібненого свіжого листя з рівною кількістю цукрового піску настоюють два тижні в теплому місці. Отриману рідину дають собакам по ½ ст. ложки тричі на день за 20 хв до годівлі.

Ромашка лікарська. Настій квіток застосовують при спазмах кишечника, гострих і хронічних гастритах, запальних процесах у тонкому й товстому відділах кишечника, здутті живота, захворюваннях печінки, жовчного міхура, нирок, сечового міхура, підвищеній збудливості, істерії, неврозах і судомах. Як протизапальний засіб використовують настій і відвар квіток (1:10). Дози: собакам 1–3 г, котам – 0,5–1 г, птахам 0,025–0,05 г 3–6 разів на день за 20–30 хв до годівлі. Настій і відвар дають по 100 мл собакам двічі-тричі на день. Як заспокійливий засіб готують чай із розрахунку 8 г квіток на 0,5 л окропу й настоюють 15 хв. Можна давати його замість води, краще на ніч. При застуді й грипі рекомендовано інгаляції, вдихання пари гарячого настою. Зовнішньо ромашку використовують як в'яжучий, антисептичний, протизапальний засіб у вигляді полоскань, примочок при опіках, ранах, наривах. Вона знімає набряк запаленої тканини, зменшує біль, сприяє швидкому дозріванню й прориву гнійного вогнища. З цією метою 2–3 ст. ложки квіток заливають крутим окропом до утворення кашкоподібної маси. У гарячому вигляді масу загортають у чисту тканину й прикладають до хворого місця. Для промивання слизової оболонки порожнини рота при стоматиті й інших захворюваннях настій готують із розрахунку 1–2 ст. ложки суцвіть на склянку води. У готовий настій додають 4 г борної кислоти.

Ромашка лікарська. Настій квіток застосовують при спазмах кишечника, гострих і хронічних гастритах, запальних процесах у тонкому й товстому відділах кишечника, здутті живота, захворюваннях печінки, жовчного міхура, нирок, сечового міхура, підвищеній збудливості, істерії, неврозах і судомах. Як протизапальний засіб використовують настій і відвар квіток (1:10). Дози: собакам 1–3 г, котам – 0,5–1 г, птахам 0,025–0,05 г 3–6 разів на день за 20–30 хв до годівлі. Настій і відвар дають по 100 мл собакам двічі-тричі на день. Як заспокійливий засіб готують чай із розрахунку 8 г квіток на 0,5 л окропу й настоюють 15 хв. Можна давати його замість води, краще на ніч. При застуді й грипі рекомендовано інгаляції, вдихання пари гарячого настою. Зовнішньо ромашку використовують як в'яжучий, антисептичний, протизапальний засіб у вигляді полоскань, примочок при опіках, ранах, наривах. Вона знімає набряк запаленої тканини, зменшує біль, сприяє швидкому дозріванню й прориву гнійного вогнища. З цією метою 2–3 ст. ложки квіток заливають крутим окропом до утворення кашкоподібної маси. У гарячому вигляді масу загортають у чисту тканину й прикладають до хворого місця. Для промивання слизової оболонки порожнини рота при стоматиті й інших захворюваннях настій готують із розрахунку 1–2 ст. ложки суцвіть на склянку води. У готовий настій додають 4 г борної кислоти.

Сосна. Соснові бруньки багаті на вітамін С, містять ефірні олії, смоли, гіркі речовини. Їх застосовують у формі відвару (10 г на склянку води), який використовують для інгаляцій при

запальних захворюваннях дихальних шляхів. У свіжій хвої міститься 80–300 мг/% вітаміну С, вітамін К, багато провітаміну А. Найбільше вітаміну С міститься у хвої взимку. Для лікування й профілактики авітамінозу хвою сосни дають папугам у натуральному вигляді. Крім того, для них і всіх інших тварин можна приготувати вітамінний напій. Для цього свіжу хвою промивають холодною водою й дрібно нарізають. 2 склянки хвої заливають 1¼ склянки холодної кип'яченої води, додають 1 чайну ложку розведеної соляної кислоти й залишають у темному місці на 2–3 дні, проціджують.

Суниця лісова. Це одна з перших ягід, якою почали користуватися люди і яку застосовували з лікувальною метою ще за тисячоліття до нашої ери. У листі суниці виявлено дубильні речовини, вітамін С (250–280 мг/%), у ягодах – значну кількість фолієвої кислоти, вітаміни С (до 50 мг/%), В₁, провітамін А, мікроелемент марганець, у насінні – багато заліза. Настій листя (1:10), а також свіжий сік із ягід використовують як сечогінний засіб при подагрі, оскільки він сприяє виведенню з організму солей, а також при сечокам'яній хворобі. Сік

слід давати натщесерце: собакам – 1 десертну – 4 ст. ложки, котам – 1 чайну – 1 десертну ложку, птахам – ¼ чайної ложки. Собакам масою 10 кг настій дають по 1 ст. ложці 3–5 разів на день. Відвар листя і ягід (1:10) застосовують для лікування проносів, запальних процесів у шлунково-кишковому тракті. Свіжу суницю або сік із ягід, настій сушених ягід дають тваринам при авітамінозі, неокрів'ї, загальному знесиленні, застуді. Свіжа суні-

ця сприяє розсмоктуванню зубного каменю.

Сухоцвіт болотяний (сушениця болотяна). Підвищує опірність організму хворобам. Застосовують при захворюваннях шлунка й кишечника, нервовій збудливості, цукровому діабеті. 6–8 г трави заливають 200 мл окропу, настоюють на водяній бані 30 хв. Дають собакам по 1–2 ст. ложки 4 рази на день за півгодини до годівлі. Дози сушеної трави для дрібних тварин: 0,5–1,5 г. Спиртово-масляний екстракт сухоцвіту використовують для лікування ран, опіків, виразок у вигляді пов'язок. Готують із подрібненої трави, яку змочують 40 % розчином спирту й настоюють 12 год у закритій посудині за кімнатної температури, час від часу помішуючи. Потім до цієї маси додають олію й обережно нагрівають на водяній бані 2–4 хв. Далі траву віджимають, а рідину фільтрують.

Фіалка триколірна (братки). Застосовують при запаленні слизової оболонки гортані, гастритах, а також бронхітах – як відхаркувальний засіб.

Настій готують з розрахунку 20 г трави на склянку окропу. Дози: собакам – до 1 ст. ложки, котам – до 1 чайної ложки, птахам – до ¼ чайної ложки 3–4 рази на день при кашлі.

Чебрець звичайний. Виявляє сильну бактерицидну дію. Містить дубильні речовини. Застосовується як відхаркувальний засіб при запаленні верхніх дихальних шляхів, легенів, бронхітах, а також при здутті живота. Столову ложку сухої трави заливають склянкою окропу, заварюють як чай і дають собакам упродовж дня.

Чорниця звичайна.

В її плодах містяться вітаміни С і групи В. За вмістом марганцю чорниця посідає перше місце серед фруктів. У її листі є дубильні речовини, вітамін С (до 250 мг/%), провітамін А. У ягодах і листі виявлено речовини, які знижують вміст цукру в крові. Чорницю використовують при гострих і хронічних ентероколітах – запальних захворюваннях кишечника, гнильному бродінні в кишечнику, легких формах діабету. Відвар плодів застосовують для промивання порожнини рота при стоматиті. При запаленні шлунково-кишкового тракту й діабеті тваринам можна давати свіжі плоди (до 50 г на день) або настій із них; при гастриті й коліті – настоянку з плодів: 5 г сухих плодів настоюють у 100 мл холодної води (денна доза для великих собак). Щоб приготувати настій, треба 2,5 г дрібно нарізаних плодів заварити в 100 мл окропу (денна доза для великих собак). При проносі дають кисіль, приготований зі свіжих або сушених плодів, або відвар сухої чорниці. Свіжими плодами лікують у тварин гіповітаміноз та авітаміноз С.

***

Для визначення більш точної дози ліків слід враховувати вік тварини, її стан, стать. Самиці, а також молоді, старі й виснажені тварини більш чутливі до дії лікарських речовин. Тому їм потрібно давати зменшені дози.

А в цілому хочу зазначити, що широке застосування лікарських рослин є економічно доцільним і ефективним напрямом терапії і профілактики деяких хвороб домашніх тварин. ☺

